

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Pitkäsalo, Eliisa

Title: Romaani mediakritiikkinä

Year: 2011

Version: Published version

Copyright: © Tekijä & Nykykulttuurin tutkimuskeskus, 2011.

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Pitkäsalo, E. (2011). Romaani mediakritiikkinä. In S. Kotilainen, U. Kovala, & E. Vainikkala (Eds.), *Media, kasvatus ja kulttuurin kierto* (pp. 87-105). Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja, 106. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4655-5>

ROMAANI MEDIAKRITIIKKINÄ

Eliisa Pitkäsalo

Väitöskirjaani (Pitkäsalo 2009) perustuvassa artikkelissani luen Johanna Sinisalon romaania *Sankarit* (2003) mediakriittisestä näkökulmasta. Väitöskirjassani tarkastelen sitä, miten *Kalevalan* myytit ja mytologiset hahmot ovat siirtyneet eepoksesta Sinisalon romaaniin, millaisia kulttuurisia ja poliittisia merkityksiä tässä intertekstuaalisessa asetelmassa syntyy, ja millaisin kirjallisin keinoin niitä *Sankareissa* tuotetaan. *Sankarit* kommentoi *Kalevalaa*, ja kommentti voidaan lukea ainakin kahdella tasolla: toisaalta romaani kertoo nykysankareista käyttäen pohjana eepoksen sankaritarinoita ja jatkaa siten *Kalevalan* runolaulua, toisaalta se viittaa taaksepäin ja lukee eepiset kertomukset uudesta näkökulmasta osoittaen siten sekä niiden ikaikaisuuden että niissä esitetyn sankaruuden tulkinanvaraisuuden.

Artikkelissa nostan keskiöön romaanissa keskeiseksi osoittautuvan kysymyksen medioitumisesta. *Sankarit* kommentoi osittain melko kriittisestikin median kasvavaa merkitystä tiedon nopean siirtymisen välineenä, mutta teknologian kehitykseen ja medioitumiseen ei suhtauduta yksinomaan negatiivisesti. Romaanissa käytetään muuhun tekstiin upotettuna sanoma-, ilta- ja erilaisten viikkolehtien tyyliin kirjoitettuja, eri tekstilajeihin kuuluvia katkelmia, mikä korostaa median merkitystä prosessissa, jossa nyky-yhteiskunnassa elävä ihminen hankkii ja saa tietoa (uutiset, Internet).

Mediassa mukana

Mediaan käsitetään arkipuheessa kuuluvaksi joukkoviestimet kuten radio, televisio, sanomalehdet ja niiden internetin kautta löytyvät sähköiset versiot, mutta mediatutkimuksessa media laajenee käsit-

tämään joukkoviestinnän lisäksi viihdeteollisuutta ja kaikentyyppejä tekstejä, fiktio mukaan luettuna. Näin käsitettynä myös *Sankarit* on osa mediaa, ja sitä voidaan tarkastella mediakeskustelun osana. Näin Sinisalon romaani on myös median osa, vaikka sen rooli perinteisiin joukkoviestimiin verrattuna on romaanin fiktiivisestä luonteesta johtuen hyvin erilainen. Tosin genrehybridinä *Sankareissa* esiintyy erilaisiin tekstilajeihin luokiteltavia tekstikatkelmia, mutta myös ne kuuluvat romaanin fiktiiviseen maailmaan, eikä niitä siitä syystä voi tarkastella samanlaisina perinteisinä mediateksteinä kuin esimerkiksi autenttisia viikkolehdistekstejä, vaan Sinisalo käyttää näitä katkelmia keinoina rakentaessaan romaanin fiktiivistä maailmaa ja sen henkilöitä.

Mediakritiikkiä voidaan tarkastella eri näkökulmista. Heikki Luostarinen (1996, 15–19) on esittänyt mediakritiikin jäsentämiseen kehämallia, joka perustuu alunperin tiedekritiikkiin kehitettyyn malliin. Siinä mediakritiikki jaotellaan kolmelle kehälle, joista *ensimmäisellä* ovat mediatekstejä tuottavien – tässä tapauksessa journalismin – omat säännöt ja tavoitteet, *toisella* kehällä niiden tuottaman tiedon totuudellisuuden eli objektiivisuuden arviointi ja *kolmannella* kehällä laajemmin kysymykset siitä, miten mediatekstit rakentavat yhteiskunnallisia ja kulttuurisia merkityksiä. Keskityn artikkelissani tarkastelemaan tälle mediakritiikin kolmannelle kehälle asettuvia kysymyksiä, koska *Sankareissa* esiintyvää mediakritiikkiä ei voi romaanin fiktiivisestä luonteesta johtuen tarkastella tarkoituksenmukaisesti ainakaan sen sisällön totuudellisuuden kannalta. Myös ensimmäiselle kehälle kuuluvien mediakritiikin, esimerkiksi journalismin tavoitteiden ja sääntöjen tarkastelu lienee turhaa, kun tutkimuksen kohteena on fiktiivinen lajihybridi yhä monimuotoisemmaksi käyvässä kirjallisessa kontekstissa. Kolmannelle kehälle asettuvat tässä artikkelissa kysymykset siitä, millä tavalla romaani kritikoii median käyttämää valta-asemaan rakentaa ja purkaa kulttuuri-ikonien sankaruutta.

Sankareissa mediakritiikki kohdistuu muun muassa niihin kuviin, joita yleisön mieliin iskostetaan toiston keinoin. Poliittisena kolumnistina tunnettu Risto Uimonen (2009, 63–65) käyttää täl-

laisesta mediassa käytetystä toistosta käsitettä *megafonivaikutus*. Kun iltapäivälehdet lööpeissään ja muu päivittäismedia rummuttaa samaa uutista päivästä toiseen, uutinen saa suunnattoman voiman, ja tällainen uutispauhu muuttuu vähitellen vallitsevaksi totuudeksi. Median yksi tärkeä tehtäväalue, tiedon välittäminen, näyttäytyy *Sankareissa* ongelmallisena, kun siinä osoitetaan uutisoinnin ja mediatekstien subjektiivisuus ja usein myös manipuloiva luonne (ks. esim. Kantola 1996).

Media ja sankaruuden rakentuminen

Median muuttuminen arkipäivän elämän yhä tärkeämmäksi tekijäksi liittyy yleiseen kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen muutokseen (ks. Fornäs 1998). Median merkitys informaatiokanavana on kasvanut huimaaviin mittoihin 1950-luvulta lähtien, jolloin ensimmäiset televisiot tuotiin koteihin. Vaikka mediaan kuuluu muitakin välineitä kuin liikkuvia kuvia suoltavia koneita käyttävät, kuvilla ja representaatiolla näyttää olevan hyvin suuri merkitys identiteetin rakentumisessa (ks. esim. Linker 1995) ja siten myös siinä, miten representaatiot vaikuttavat suhtautumiseemme ympäröivään maailmaan.

Esitetyn kuvan ja tekstin merkityksiä rakentava vaikutus näkyy myös siinä, miten media rakentaa kulttuuristen ikonien julkisuuskuva. Kuten Tarja Kupiainen norjalaiseen tutkijaan Anne Erikseeniin viitaten huomauttaa, sankaruus on yhteisöllistä ja vaatii toteutumakseen julkisuutta (Kupiainen 2006, 123; Erikseen 1994, 6). Kulttuuri-ikonit, nykypäivän sankarit ovat siinä mielessä tavallisista ihmisistä poikkeavia, että sankaruus on oikeastaan kuva, representatio, jopa mielikuva, jota median keinoin usein liioitellaan. Sankarit eivät siis ole todellisia ihmisiä vaan todellisista ihmisistä pääasiassa median välityksellä rakennettuja hahmoja. Megafonivaikutuksen ansiosta media kykenee rakentamaan sankarillisen julkisuuskuvan, mutta yhtä helposti se pystyy sen myös purkamaan. Tätä Jo-

hanna Sinisalo (2008) tarkoittanee, kun hän puhuu julkkisten ylä- ja alamäillä mässäilevästä mediasta.

Rockin laskeva tähti

Romaanissa *Sankarit* median merkityksiä rakentava voima tulee näkyviin useamman henkilöahmon kautta. Kaikki romaanin julkkikset joutuvat median kynsiin, mutta ehkäpä katkerimmin siitä kärsivät Kalevalan Väinämöisen vastine rocktähti Rex (omalta nimeltään Vesa Kuningas) ja hänen tyttärensä Auroora sekä välillisesti myös Aurooran äiti Oona-Onliwan, kun tämä kalevalaisen Ainon vastine menee veteen nähtyään vanhassa lehdessä Rexin kuvan, jossa rocktähti poseeraa ”kainalossaan punaiseen tiukkaan mekkoon ahtautunut ahnassuinen ja suuririntainen nainen” (Sinisalo 2003, 62). Lehtikuva tuo jälleen Onliwanin mieleen vanhat, jo mielen perukoille haudatut muistot, joiden painoa hän ei kestä.

Rakentaessaan Aurooran henkilöahmoa Sinisalo (2008) sanoo kaivanneensa romaaniin ulkopuolista tarkkailijaa ja on siksi-kin rakentanut Aurooran osittain *Kalevalassa* pitkin matkaa esiintyvistä hahmosta, *lapsesta lattialla*. Auroora seuraa sivusta myös mediahyökytystä, johon hänen rocklaulaja-isänsä joutuu. Erityisen kuvaava on romaanista löytyvä katkelma lehtiartikkelista (ANNA 2/2004) *Nyt puhuu Rexin tytär – MILLAINEN ON ROCKTÄHTI YKSINHUOLTAJANA?* (Sinisalo 2003, 389.) Artikkelin julkaistaan sen jälkeen, kun Karel (Kalevalan Kullervo) on tehnyt itsemurhaiskun Hartwall-areenalle ja tätä terroritekoa tutkittaessa käy ilmi, että Karel on jättänyt hotellihuoneeseensa cd-soittimen toistamaan erään Rexin kappaleen säkeistöä viestinä iskunsa motiivista: ”*Siis mielenrauha osta!/Kaikille se kosta!/Tuhon tuomiosta/sydän rauhan saa –*” (Ibid., 308).

Tästä paljastuksesta nousee romaanissa valtava mediapyöritys. Sinisalo viittaa tässä 90-luvulla myös Suomessa pääasiassa uskonnollisia piirejä kuohuttaneeseen keskusteluun heavyrockin sanoitusten saatanallisuudesta ja pahoista voimista, jotka satanismisyyt-

teiden mukaan heavymusiikkia kuunnellessa vaikuttavat ihmisen mieleen. Tällä kertaa satanismisyytösten uhriksi joutuu Rex, mutta mediajulkisuudesta kärsii myös Auroora. Turhaan Rex antaa viimeisen kommenttinsa julkisuudessa:

”Rockmusiikki, tai väkivaltavideot, tai tietokonepelit: ne ovat kuin tuuli metsässä. Tervettä puuta ne eivät huojuta. Lahon ne voivat kaataa.” (Ibid., 314.)

Yleiseen mielipiteeseen hän ei pysty mitenkään vaikuttamaan, vaan ”haastattelijat kääntävät keskustelun uudelleen ja uudelleen sanoitusten ja sävellysten hypnoottisiin ja alitajuisiin vaikutuksiin ja artistin vastuuseen yleisöstä” (Ibid.). Rexin musiikin saamasta tuomiosta johtuen melkein kaksitoistavuotiaan Aurooran elämä muuttuu lähes mahdottomaksi.

Kaverit pihalla ovat piirittäneet hänet ja kyselleet muka vakavina mutta silmissään lumoava vahingonilo ja sieraimissaan suloinen sensaatiokärky, muka kyselleet mutta oikeasti he ovat syyttäneet; muka ottaneet osaa ja sanoneet ”mahtaa se olla kamalaa”, mutta he ovat tarkoittaneet ”hyi miten rumaa, miten paha, miten vaarallista”. Ja on aivan kuin se kaikki olisi jotenkin tarttunut myös Aurooraan, ikään kuin lehdistiutuksista ja television ajankohtaisohjelmista ja Rexin väsyneistä kasvoista olisi tihkunut tahmeaa ainetta, joka on tahrinut nyt myös hänet.

”Me ei enää tiedetä voidaanko me olla sun kanssa”, he ovat sanoneet, suurisilmäisinä, yhtäkkiä tiukan moraalisisina, vakavasuisina, tilanteesta suunnattomasti nauttien. (Ibid., 314–315.)

Mediassa nostatetun sensaatiokärlyn kohteena olevan Rexin tytär ei olekaan enää vain sivustaseuraaja vaan jo julkisuuden tahraama. Mediapyörityksen tuloksena Rexin ura rocktähtenä loppuu tai ainakin jää katkolle romaanin loppupuolen comebackiin saakka, mutta myöskin Auroora joutuu kärsimään isänsä mediatähteydestä ja ennenkaikkea tähden sammumisesta.

Putoava iskelmätähti

Rexin mediasankaritarina rinnastuu romaanissa muita laulajasan-kareita (Mahti ja Auroora) läheisemmin Joakimin – *Kalevalan* Joukahaisen vastineen – tarinaan, vaikka Rexin tarina lomittuu jokaisen laulajan tarinaan. Myös Joakimin sankaruus perustuu kansansuosioon: hän on kansan rakastama iskelmäprinssi. Joakim kuuluu siihen kansallisten myyttisten sankareiden sarjaan, joita Marko Aho (2002, 19) tarkastelee suomalaisten iskelmätähtien sankaruutta tarkastelevassa väitöskirjassaan. Ahon mukaan media synnyttää uusia myyttejä, kulttuurituotteita, jotka välittävät kansallisia stereotypioita. Joakim on osa suomalaiskansallista myyttistä perinnettä, hän on tähti tähtien joukossa, median avulla rakennettu ikoni.

Margit, Joakimin äiti on käyttänyt kaiken aikansa Joakimin imagon rakentamiseen.

Äiti on rakentanut Joakimin ensimmäisestä musiikkileikkikoulutunnista lähtien. [...] Margit on hermoillut ja myötäelänyt Joakimin äänenmurroksen. Hän se keksi kesto värjätystä Joakimin ripset, hän on valinnut vaatteet, luonut imagen, päättänyt ketkä mallit, näyttelijätret tai laulajat kulloinkin soveltuvat esiintymään Joakimin käsipuolesa Dean Martin Boozing Societyn bileissä. (Sinisalo 2003, 29.)

Margitin ansiota on se, että Joakim on saavuttanut kevyen musiikin huipun. Hänellä on ensisijainen tehtävä Joakimin ”sihteerinä ja taloudenhoitajana, kirjanpitäjänä ja taloudellisena neuvonantajana. Ja managerina.” (Ibid..)

Kuten sankaritarinoissa aina on oltava, myös Joakimilla on vastustajansa ja vastakohtaparinsa (ks. Frye 1970, 187), rocklaulaja Rex, *Kalevalan* suuren tietäjän ja hallitsijan vastine. Väinämöisen sana on voimakkaampi kuin yhdenkään toisen tietäjän. Rexin voimasanat ovat toisenlaisia, mutta joka tapauksessa Joakimin sanoja voimakkaampia.

Kalevalassa ei selitetä, miksi nuori Joukahainen lähtee taistoon vanhaa Väinämöistä vastaan. Liekö kyseessä vain nuoren uroon uho? *Sankareissa* kilpalaulanta taustoitetaan, kuten romaanin kerrotaan sopii. Joakimia on nöyryytetty: hän lukee lehdestä, että

yleisöäänestyksen sekä parhaan rockmuusikon että Kaikkien Aikojen Suurimman Suomalaisen Tähten tittelistä on voittanut Rex (Sinisalo 2003, 30), vaikka Joakim tietää olevansa parempi laulaja. Nuori ja kiivas Joakim lähtee *Kalevalan* Joukahaisen tavoin – äitinsä vastusteluista huolimatta – haastamaan Rexin kilpalaulantaan. Sama kalevalainen teema toistuu Joakimin tarinassa, vaikka kyseessä ei olekaan varsinaisesti shamanististen voimien mittelo kuten *Kalevalassa*. Kaksi urosta käyttää toki voimasanoja, mutta ne eivät ole maagisia syntysanoja ja muita loitsuja.

Joakim laulaa virheettömällä, kuuluisalla Kultaisella Äänellä:

*Vähän miehen
nuoruudesta
se osa vain on tarinaa
vähän tulevaisuudesta
jota enää en mä saa...[...]*

*Vähän miehen
haaveiluista
niihin koskaan päässyt en
minua siis älä muista
vaikka kuvaas suutelen (Ibid., 36.)*

Rex vastaa raspitenorillaan:

*Ei sinua silloin nähty, mies,
ei sinua silloin nähty, mies,
elämäsi veltto käsi
menneisyyttä hapuaa [...]*

*Ei sinua silloin nähty, mies,
ei sinua silloin nähty, mies,
maailmasi
tyhjä lasi
sisältää vain krapulaa (Ibid., 38–39.)*

Rexin takana on yleisön äänimassa. ”Kappale täyttää koko maailman ja jokainen ilmamolekyylä väräjä sen voimasta” (Ibid., 38). Voima ei ole pelkästään sanoissa, se ei ole lauluäänessä vaan se on

karismassa, jolla Rex ottaa yleisönsä. Tätä voimaa Joakim kadettii Rexiltä.

Kateus käy Joakimille kohtalokkaaksi. Joakimin alamäki kansan sankarina ja mediatähtenä alkaa. Mediayleisön suosion menetyksestä kertoo se, että pian ”Joakim saa, hädin tuskin, samaan kuvaan Miss Yyterin” (Sinisalo 2003, 73). Joakim alkaa suunnitella Iskua.

Hän näpertää kaikki illat huoneessaan ovi suljettuna ja lukee outoja kirjoja ja ostaa lehtiä joilla on sellaisia nimiä kuin GUNS & AMMO. Hänen luonaan alkaa käydä omintakeisen näköisiä miekkosia, jotka puhuvat murtaen suomea ja joilla on aivan liian hienon näköisiä nahkasalkkuja ja jotka lähtevät pois tyytyväisen näköisinä povitaskujaan taputellen. Hän alkaa itse viettää aikaa tuntikausia jossakin mistä hän palaa kuulosuojainten jäljet poskiin painuneina. (Ibid., 74.)

Laittomien asekauppojen jälkeen Joakim valmistautuu ampumaan pahimman vihollisensa Rexin. *Kalevalan* Joukahainen kostaa Väinämöiselle sisarensa Ainon kuoleman, johon pitää vanhaa tietäjää syypäänä. *Sankareiden* Joakim kostaa kokemansa nöyryytyksen, jota pitää Rexin aiheuttamana. Joakim kostaa, mutta menettää samalla omaan sankaritarinaansa tarvittavan oppositioparin¹, kuten Margit sanoo:

”[K]evyen musiikin maailma rakentuu kontrasteista. Rex oli sinulle tarpeellinen, koska te korostitte toisissanne juuri kaikkea sitä mitä toinen ei ollut.” (Ibid., 80.)

Joakimin vaiheikas mutta lyhyt tarina on ohi. ”Kahden vuoden kulluttua Joakim on unohdettu, kevyen musiikin historian kokoomateoksissa muutamalla rivillä esitelty tähdenlento.” (Ibid., 81.) Kuten Marko Ahon (2002) tutkimuksen suomalaisille iskelmäthdille, myös Joakimille alkoholista tulee ongelma ja hän alkoholisoituu jopa siinä määrin, ”ettei muista enää edes kuka Oona oli” (Sinisalo 2003, 392), kun Auroora etsiessään tietoa äidistään yrittää hankkia sitä Joakimilta ja Margitilta.

Laulava urheilusankari

Kauko ”Mahti” Saarelaisen sankaruus perustuu yhtäläillä yleisön suosioon kuin Rexin ja Joakiminkin. Mahdin henkilöahmo on kuitenkin sankaruuden suhteen erilainen, koska hän tulee julkisuuteen kahden väylän kautta. Mahti on ylivoimainen urheilija, kolmiotelun olympiavoittaja. ”Mahdin” kalevalainen vastine Lemminkäinen on, kuten Pertti Karkama (2008, 138) huomauttaa, Homeroksen sankareiden tavoin luonteeltaan yksilöllinen. Hän on sekä urhoollisen sankarin ja tietäjän arkkityyppi että ”hemmoteltu äidin poika ja tuittupää, joka ei kykene hillitsemään tunteitaan ja äkkipikaisuuttaan”. Itsepäinen, kunnianhimoinen ja äärimmäisen itserakas Mahti viittaa samanaikaisesti kahtaalle: ensinnäkin hahmo on kommentti *Kalevalan* homeerisesta urhoollisesta heeroksesta luomaan kuvaan. Toiseksi Mahdin hahmossa yhdistyy melkoisen kriittinen näkemys nykypäivän urheilusankareista, joiden toilauksien tulemisesta kaiken kansan tietoisuuteen media on pitänyt huolen².

Mahdin lupaava ura urheilusankarina päättyy ikävästi. Jätettyään Kyllikin Mahti lähtee tavoittelemaan Tytti Pohjolaa, kalevalaisen Pohjolan neidon vastinetta, jota Väinämöinen, Ilmarinen ja Lemminkäinen tavoittelevat *Kalevalassa* samoin kuin romaanin sankarimiehet Tyttiä. Aivan kuten *Kalevalan* Lemminkäiselle Louhi, myös rouva Alakorkee antaa Mahdille tehtäviä suoritettavaksi ennen kuin sallisi tämän edes tavata tytärtään. Voitettuaan ensin kymmenottelun EM-kultaa hän saa tehtäväkseen hankkia rouva Alakorkeelle näytteen aineesta, joka ”kiihdyttää ja stimuloi solujen aineenvaihduntaa” ja jonka ”isoin funktio on aivojen ja keskushermoston aineenvaihdunnassa ja sitä kautta myös psyykessä” (Sinisalo 2003, 162). Tätä joutsenlauluksi nimitettyä uutta doping-ainetta hankkiessaan Mahti joutuu ”Tuonelan virtaan”, paloiksi lasipurkkeihin AiaSportin kellarikerroksessa olevan SET Oy:n, Suomen Elin-
tensiirtotutkimuksen kylmiön hyllyille. Yhteenommeltuna(kaan) Mahdista ei ole enää urheilusankariksi, vaan hän alkoholisoituu.

Lopullinen piste urheilu-uran jatkumiselle tulee kuitenkin vasta myöhemmin, kun hän yrittää vielä comebackia Atlantan olympia-

kisoissa. (Entinen) huippu-urheilija jää kiinni dopingista ja media röykkyyttää ennen kaikkien ihaileman urheilijan.

Skandaali on hirmuinen.

Barcelonan ja Helsingin kullat ovat himmenneet. Kadonneet, kuin niitä ei koskaan olisi ollutkaan.

Yhtäkkiä kansallissankarin ihailu on muuttunut ivaksi, myötäsuka vastakarvaksi. Mahdin ”reilu suorapuheisuus” on nyt moukkamaisuutta, hänen ”reipas velikultahenkensä” vastuutonta renttuilua.” (Ibid., 257.)

Kauko ”Mahti” Saarelaisen urheilu-ura on lopullisesti päätynyt eikä paluuta enää ole.

Kauko ”Mahti” Saarelainen, alun perin urheilusuorituksistaan tunnettu mediasankari, tulee urheilu-uran loputtua yleisön tietoisuuteen laulajana oikeastaan ihan sattumalta. Varsinaiseksi mediasankariksi hän ei laulajana nouse vaan hänen laulajuutensa liittyy muita merkityksiä. Hän aloittaa uransa karaokelaulajana Santorinilla ollessaan. Hänen hahmossaan yhdistyy parodisesti kaksi laulajaa, joiden laulutaidoissa on toivomisen varaa: Suomen lähi-menneytyden tunnettu urheilija, josta tuli myös laulaja³, ja Lemminkäinen, joka Sammon ryöstöretkellä ”loihe kurja kukkumahan/äreällä äänellänsä, käreällä kulkullansa” (Kalevala XLII, 282–284). Lemminkäinen herättää laulullaan Pohjolan väen, Mahti ”laulaa” julki salaisuudet:

Mahti änkkää ja sönkkää ja erinäisiä ruumiinosien vulgaarinimityksiä väliin ripotellen hönkii Jekku-huurun lomasta suustaan, että kohta vasta sankaruus punnitaan, nääs, hän on nimittäin kavereineen tehnyt sellaisenkin tutkivan tšurnalismien skuupin että kohta nähdään närhen munat ja kuullaan mitä eräskin suuryhtiö tuumaa ja eritoten eräs suuryhtiön alihankkija, joka on sananmukaisesti kaikkien epäeettisten tutkimuskeinojen äiti. (Sinisalo 2003, 351.)

Kalevalassa kurki säikähtää Lemminkäisen karjahtelua ja herättää äkeästi ärjähdellen Pohjolan emännän. *Sankareissa* rouva Alakorkeelle tiedon vie konsertissa ollut henkilö. Kun Pohjolan emäntä herää ja rouva Alakorkee saa tiedon Mahdin örinöistä, molemmat huomaavat heti samponsa ryöstetyksi. Mahti siis vuotaa tiukasti

vartioiduksi tarkoitetun salaisuuden Zombie™-signaaliprosessorin lähdekoodin⁴ sieppaussuunnitelmista, vaikka yrittääkin myöhemmin vetää sanojaan takaisin väittäen puheitaan vain juopuneen öri-
nöiksi. Vahinko on kuitenkin jo tapahtunut.

Median suitsutuksessa

Toinen romaanissa esiintyvä urheilun ja performanssitaiteen rajalla oleva sankari ”Kylie von Insel-Eiland on näyttelijä, tanssija, ko-
reografi ja performanssitaiteilija. Hän on tunnettu, kiistelty ja arvostettu” (Sinisalo 2003, 125). Kylie on ottanut taiteilijanimekseen Kyllikki Saari, joka on suora viittaus kalevalaiseen saaren Kyllikki-neitoon ja samalla tunnetun, vuonna 1953 tapahtuneen murhan uhriin. Kyllikin rooli *Sankareissa* jää melko pieneksi, mutta se on suurempi kuin *Kalevalan* Kyllikille annettu rooli. Sinisalo on paituttanut henkilöahmoa: *Sankareiden* Kyllikki on menestyvä monilahjakkuus, jonka erityisyyttä media romaanissa useaan otteeseen kohisee.

Kyllikki kuitenkin tapaa Kauko ”Mahti” Saarelaisen, ja tämän puolisona hänen taiteilijauransa uhkaa jäädä miehen karismaattisen hahmon varjoon, vaikka hänestä tehdäänkin muutamia haastatteluja. Tämä asetelma purkautuu osittain, kun kohtalo puuttuu peliin. Rakastuneet ovat luvanneet toisilleen jättää uransa, mutta kun yksi Kyllikin valmentaman tanssiryhmän tanssijoista sairastuu, Kyllikki joutuu pahaan välikäteen. Toisaalta hän on luvannut Mahdille olla tanssimatta, toisaalta hän ei voi jättää työtovereitaan pu-
laan. Hän ajattelee voivansa tanssia vielä tämän kerran. *Kalevalan* Kyllikin käynti ”veräjillä vierahilla/kylän neitojen kisassa/kas-
sapäien karkelossa” (Kalevala XII, 22–24) motivoidaan uudelleen. Kyllikki ottaa riskin ja rikkoo Mahdille tekemänsä lupauksen, koska hän tuntee vastuunsa tanssiopiston johtajana, eikä voi antaa yli vuoden työn – kuorotanssijoiden, sivuroolitanssijoiden, säveltäjän, puvustajan, lavastajan ja maskeeraajan panoksen – valua hukkaan. Kyllikki päättää tanssia soolotanssijattaren roolin avantgardistises-

sa tanssiesityksessä, ja saa ansaitsemaansa huomiota myös mediasa: ”Lehdet suitsuttavat Kyllikki Saaren comebackia poikkeuksellisen rohkeassa roolissa tanssiesityksessä *Vieras Veräjä*.” (Sinisalo 2003, 142.) Mustasukkaiselle miehelleen Kyllikki ei kuitenkaan comebackistaan kerro, mutta Mahti saa häneltä tarkasti piilotetut lehtileikkeet käsiinsä, eikä anna Kyllikille mahdollisuutta selityksiin vaan jättää avovaimonsa siltä seisomalta. Kyllikin ja Mahdin tiet eroavat ja Kyllikin elinvoimainen olemus katoaa kuvasta (aivan kuten *Kalevalassa*) eikä enää romaanin sivuilla nouse katveesta, johon on miehensä rinnalla joutunut. Vaikka Kyllikkiin palataan vielä ohimennen Aurooran tarinan yhteydessä, merkittävänä mediatähtenä häntä ei enää myöhemmin tavata.

Sariola median myllytyksessä

Sankareissa toistuu uudistuneessa muodossa myös *Kalevalan* Sampo-motiivi: *Sankareiden* Zombie™, aivosähkökäyrää manipuloiva signaaliprosessori on ihmemylly, joka jauhaisi rikkautta ja kuuluisuutta koehenkilöiden hyvinvoinnista piittaamattomalle omistajalleen. Zombie™ kuitenkin tuhoutuu aivan kuten *Kalevalan* Sampo. Sitä ennen Pohjolan talossa vietetään kuitenkin suurta mediatapahtumaa, Tytti Pohjolan ja Zombie™:n takoneen Ile Aerosmithin (Seppo Ilmarisen) häitä, jotka esitetään romaanissa suurena julkkistapahtumana: häävalmisteluista ja itse häistä kerrotaan useissa viikkolehtien tyyliä mukailevissa tekstikatkelmissä.

Varsinaisen rummutuksen saa aikaan kuitenkin rouva Alakorkeen Zombie™-projekti, joka uhkaa koko maailman väestön terveyttä. Vaikka aivosähkökäyrää manipuloivalla signaaliprosessorilla ja kännykällä ei romaanissa olekaan suoraa yhteyttä, epäselväksi ei silti jää tämän uuden ajan sammon yhteys vuosituhannen vaihteessa ja vielä aivan viime aikoina kiivasta mielipiteiden vaihtoa herättäneeseen keskusteluun kännyköiden ja muiden sähköisten laitteiden säteilyn vaikutuksesta elimistöön. *Sankareissa* tämä kärjistyy kuvaan sähköaaltoihin tainnutetusta väkijoukosta, ja arkaluontoisten

ihmiskokeidensa päästyä julkisuuteen rouva Alakorkee joutuukin lähtemään maasta.

Sariolan parantolan saloja pöyhivä mediamyllytys on verrattavissa Anu Kantolan (1996, 159–166) tutkimaan mediapaniikkia herättävään uutisointiin. Hän tarkastelee artikkelissaan kasvihuoneilmiötä, otsonikatoa, Intian ruttoepidemiaa ja tappajaviruksia käsiteltyjä televisiouutisia. Kantola tarkastelee uutisia niitä ympäröivissä kulttuurisissa ja sosiaalisissa tiloissa, ei perinteisesti siten kuin uutiset on aiemmin totuttu näkemään, eli puhtaan informaation lähteinä. Hän näkee tutkimansa uutiset tarinoina, jotka seuraavat dramaturgian oppeja. Niissä esitetään ongelma, jonka jälkeen jännitettä paisutetaan kuin draamassa, kun ongelmalle etsitään ratkaisua. Draamalliset käänteet taas vievät eteenpäin tarinaa ja pitävät yllä jännitystä. Uutinen pyrkii luomaan järjestystä, mutta se tarvitsee vastakohtakseen kaaoksen. Luodaan uhka, joka ratketessaan johtaa helpotuksen huokaisuun. Aivan samoin *Sankareissa* uutisoidaan rouva Alakorkeen johtaman tutkimuslaitoksen epäeettisistä kokeista, mahdollisesti niistä johtuvaa keuhkoinfluenssaepidemiasta, aivonsyöjä-zombie-projektista ja mahdollisista yhteyksistä doping-käryyn. Lehdet kirjoittavat isoin otsikoin skandaalinkäryisistä aiheista, paisuttavat niitä, ja aikansa jauhettuaan mediamylly sammuu.

Romaani mediakeskustelun osana

Laajasti nähtynä myös *Sankarit* on osa mediaa, ja siten sen sisältämiä uutisoivia tekstikatkelmia voisi periaatteessa tarkastella Luostarisen (1996, 15–19) esittämän kehämällin mukaisesti myös sekä ensimmäisellä että toisella kehällä. Koska kyseessä on kuitenkin perinteisiin mediavälineisiin verrattuna hyvinkin erityyppisiä keinoja käyttävä kaunokirjallinen teksti, näille kehille asettuvia seikkoja on tarkasteltava romaanin – ja tässä tapauksessa fantastisen, erityisesti scifi-kirjallisuuden – genreen liittyvien kysymysten valossa. Ensimmäiselle kehälle kuuluvat kysymykset mediatekstejä

tuottavien omista säännöistä ja tavoitteista luovat heti kysymysten nauhan, koska esimerkiksi uutisteksti seuraa hyvin selkeästi tiettyä mallia. Sinisalon romaanissa on eri tekstityyppien mallin mukaan kirjoitettuja tekstikatkelmia, jotka tosin täyttävät niille asetetut ehdot, mutta kokonaisuudessaan romaanin – vaikkakin rikkonaiseen, postmodernistiseen – muotoon rakennetun tekstin tavoitteena ei ole esimerkiksi kertoa tärkeintä asiaa heti, kuten esimerkiksi uutistekstin tavoite päälaelleen käännetyn pyramidimallin mukaan on, vaan pyrkiä pitämään lukijaa mahdollisimman pitkään jännityksessä. Mallin toisella kehällä taas kysymyksiä herättää tekstin objektiivisuus. Sekä *Sankareiden* tyyppisen romaanin että siinä käytettyjen tekstikatkelmien totuudellisuus ei välttämättä kuulu lukijan odotushorisonttiin siitäkään huolimatta, että esimerkiksi romaanissa esitetyt haastattelut, kolumnit ja uutiset täyttävät tekstilajin ulkoiset puitteet.

Näistä muotoon ja tekstin välittämän tiedon objektiivisuuteen liittyvistä eroavaisuuksista perinteisiksi mielletyistä mediavälineistä poikkeavan romaanin keinoin käsitellyt asiat ovat kuitenkin ajankohtaisuudessaan tärkeitä ja sisällöt kantaaottavia. Vaikka *Sankarit* viittaakin intertekstuaalisesti Kalevalaan ja se kommentoi esimerkiksi eepoksen välittämää sukupuolikuvausta, se samanaikaisesti purkaa myyttejä ja tarttuu aikamme keskeisiin kysymyksiin osuen myös nyky-yhteiskuntamme kipupisteisiin.

Sankarit on kertomus nyky-yhteiskunnasta ja sen raadollisuudesta. *Sankareiden* yksi keskeisimpiä teemoja on yhteys keskusteluun, joka kommentoi medioitumista ja median kasvavaa merkitystä yhteiskunnassa. Kuvat, joita romaanissa näytetään siitä, miten merkityksiä rakennetaan ja rakentuu median välityksellä, eivät toki aina ole pelkästään negatiivisia, vaan *Sankareissa* osoitetaan myös, miten teknistyminen yleensä tuo mukanaan myös positiivisia seurauksia, esimerkiksi Toinilla, Kauko ”Mahti” Saarelaisen äidillä ei olisi mitään mahdollisuuksia löytää poikaansa ilman internetin apua. Monet kuvat taas eivät herätä ainakaan minussa lukijana negatiivisia, mutta eivät myöskään positiivisia tunteita. Esimerkiksi kuvaus siitä, miten Ile rakentaa Golden mate -virtuaalinai-

sen ei herätä erityisiä intohimoja vaan on teknologian kehittymisen kannalta ainoastaan osoitus kehityksen nopeudesta, mutta toisaalta romaanissa ei myöskään korosteta median osuutta tämän Ilen uusimman keksinnön julkisuuteen saattamiseen.

Sankareita voidaan lukea toisaalta kriittisenä kannanottona nykyiseen maailmanmenoon, toisaalta myös mahdollisuutena vaikuttaa tapahtumien vääjäämättömältä näyttävään kulkuun. Vuosituhannen vaihteessa teknologian kehityksen kiihtyminen näkyy erityisen selkeästi länsimaissa, mutta vähitellen teknologia levittäytyy myös vielä suhteellisesti kehittymättömille alueille. Kehitys taas on tuonut tullessaan sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia: urbanisoituminen, teollistuminen ja teknologian käyttöönotto kaikilla elämän alueilla ovat toisaalta helpottaneet länsimaisten ihmisten elämää, mutta niiden haittavaikutukset ovat pelottavia sekä yksilötasolla että maailmanlaajuisesti nähtynä. Ilmastonmuutoksesta johtuvat luonnonkatastrofit, koko maailman väestöä uhkaavat pandemiat ja poliittisista syistä ja uskonnon varjolla tehdyt terrori-iskut ovat lisääntyneet kiihtyvällä vauhdilla viime vuosikymmeninä. Teknologian kehitys on toisaalta tehnyt mahdolliseksi sen, että median välityksellä saamme niistä enemmän tietoa, mutta toisaalta myös pelkoa herättäviin ilmiöihin on samasta syystä mahdollista reagoida yhä nopeammin.

Sankareissa Ilen eri ”urotöiden” suorittaminen ja virtuaalisen rakentaminen, rouva Alakorkeeseen fokusoituvassa tarinassa ”sampo” liittyvä toiminta ja Kauko ”Mahti” Saarelaisen doping-kärryyn johtavat tapahtumat ovat kaikki esimerkkejä teknologian nopean kehityksen varjopuolista. *Sankareissa* – samoin kuin *Kalevalassa* – toiminnan kuvauksen keskiöön nousee taistelu rikkautta jauhavasta ihmemyllystä, joka hyvän sijaan aiheuttaa sairauksia ja osoittautuu muutenkin ongelmalliseksi, mutta Sinisalo ei kuitenkaan lopulta maalaa eteemme apokalyptistä kauhukuvaa maailmastamme ja tulevaisuudesta. Kaaosmaista nyky-yhteiskuntaa esittävä, dystooppista tulevaisuudenkuvaa luova pessimistinen kertomus muuttuu myyttissävytteisessä luennassa optimistiseksi ja toivorikkaaksi kuvaukseksi uuden ajan alusta.

Sankareita vai antisankareita?

Sankaruus on siis representaatio, mielikuva, joka luodaan ja jota myös paisutetaan mediassa. Mediatekstit taas ovat sekä manipulaatiolle alttiita että manipuloinnin välineitä, ja näin myös todelliset ihmiset, joista tulee syystä tai toisesta julkisuuden henkilöitä ja kulttuuri-ikoneita, joutuvat suurella todennäköisyydellä ainakin jonkinasteisen mediamyllytyksen uhriksi. *Sankareissa* kaikki henkilöhahmot joutuvat tavalla tai toisella mukaan mediaan. Useat hahmot kärsivät mediamyllytyksestä jossain määrin, toiset enemmän, toiset vähemmän, mutta on myös sellaisia, joille julkisuudesta ei ole varsinaisesti haittaa tai joille siitä on jopa hyötyä.

Romaani on osa mediaa, ja siten sillä on ainakin välillisesti samat viihdyttämiseen ja tiedon välittämiseen liittyvät tehtävät kuin perinteisemmällä medialla, vaikka fiktion keinoin operoivan romanin rooli median osana onkin monimutkaisempi kuin esimerkiksi sanomalehdistön, radion tai television. Fiktiivinen kirjoitus viestittää erilaisia asioita, ja se voi toimia myös manipulaatiovälineenä. Esimerkiksi *Sankarit* osallistuu sankaruuden muodostumiseen liittyvien yhteiskuntapoliittisten ja kulttuuristen merkitysten rakentamiseen. Se pyrkii välittämään lukijayleisölleen kuvan siitä, miten yhä kiihtyvärytymisemmässä läntisessä yhteiskunnassa välittää ja muokataan tietoa ja myös siitä, mitä vaikutuksia näillä prosesseilla on.

Romaanissa eri alojen julkkikset (urheilun, musiikin ja tieteen) nousevat yleisön tietoisuuteen median välityksellä. Media toisaalla rakentaa, toisaalla purkaa sankaruuksia riippuen siitä, mikä aihe otiskoissa kulloinkin on. Eilisen urheilusankari on tämän päivän dopingskandaalin uhri, musiikin loistava tähti saattaa pudota hetkellä millä tahansa ja se, joka on tänään teknologisen innovaation kehittäjä, on huomisten lööppien roisto. *Sankareiden* henkilöhahmoista löytyy sekä kansanperinteestä tuttuja että nykysuomalaiseen ympäristöön sopivia nousevia ja putoavia tähtiä, kaunottaria ja hirviöitä, koviksia ja pehmoja, uhreja ja roistoja.

VIITTEET

- ¹ Myös Anu Kantola huomauttaa, että hyvä uutinen tarvitsee vastauksittaisen, ja tällä jännitystä ylläpitävällä keinolla erityisesti Kantolan tutkimus paniikkia herättävä uutisointi pelaakin. Kantola 1996, 166.
- ² Kauko ”Mahti” Saarelaisen hahmon tarinassa on läpinäkyvän paljon viittauksia mäkihyppääjä Matti Nykäsen tarinaan. Ks. elokuva *Matti*, 2006.
- ³ Sinisalo viittaa tähän samaiseen urheilusankariin ja hänen mediajulkisuuteensa myös kertomalla, että Mahti menee kihloihin kerta toisensa jälkeen. Toisaalta Mahdin doping-käry viittaa toisiin suomalaisiin urheilusankareihin.
- ⁴ Ile Aerosmith (oikealta nimeltään Seppo Ilmarinen) on ”takonut” Sariolan tutkimuskeskuksen rouva Alakorkeen (Pohjolan emännän) tilauksesta signaaliprosessorin, jonka avulla voidaan manipuloida aivosähkökäyrää.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

- Aho, Marko (2002): *Iskelmäkuninkaan tuho. Suomi-iskelmän sortuvat tähdet ja myyttinen sankaruus*. (väitöskirja) <http://acta.uta.fi/pdf/951-44-5433-2.pdf> (11.5.2010)
- Eriksen, Anne (1994): Noe om helter – en innledning. Tradisjon. *Tidsskrift for folkeminnevitenskap* vol. 24, 3–10.
- Fornäs, Johan (1998): *Kulttuuriteoria. Myöhäismodernin ulottuvuuksia*. Suom. M. Lehtonen, V. Blom, K. Hazard ja J. Herkman. Toim. M. Lehtonen. Tampere: Vastapaino.
- Frye, Northrop (1970): *Anatomy of Criticism. Four Essays*. (Orig. published by Princeton University Press, 1957.) Atheneum: New York.
- Kalevala* (19. painos vuodelta 1996). Helsinki: WSOY.

- Kantola, Anu (1996): Tri Otsoni ja Mr Kasvihuone. Mediapaniikkeja modernin kauhun rajoilta. Teoksessa H. Luostarinen, U. Kivikuru & M. Ukkola (toim.), *Sopulisilppuri. Mediakritiikin näkökulmia*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. 157–176.
- Karkama, Pertti (2008): Kalevala ja kansallisuusaate. Teoksessa U. Piela, S. Knuuttila & P. Laaksonen (toim.), *Kalevalan kulttuurihistoria*. Suomen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1179, Tiede. Helsinki: SKS. 124–169.
- Kupiainen, Tarja (2006): Sankarit ja naissankarit. Teoksessa T. Kupiainen & S. Vakimo (toim.), *Välimatkoilla. Kirjoituksia etnisyydestä, kulttuurista ja sukupuolesta*. Kultaneito VII. Helsinki: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. 122–140.
- Kupiainen, Tarja & Vakimo, Sinikka (toim.) (2006): *Välimatkoilla. Kirjoituksia etnisyydestä, kulttuurista ja sukupuolesta*. Kultaneito VII. Helsinki: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Linker, Kate (1995): Representaatio ja seksuaalisuus. Teoksessa L.-M. Rossi (toim.), *Kuva ja vastakuvat. Sukupuolen esittämisen ja katseen politiikkaa*. Helsinki: Gaudeamus. 208–244.
- Luostarinen, Heikki (1996): Citizen Kane ja infokratia. Kriitikot, motiivit ja keinot. Teoksessa H. Luostarinen, U. Kivikuru & M. Ukkola (toim.), *Sopulisilppuri. Mediakritiikin näkökulmia*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. 11–40.
- Luostarinen, Heikki, Kivikuru, Ullamaija & Ukkola, Merja (toim.) (1996): *Sopulisilppuri. Mediakritiikin näkökulmia*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Piela, Ulla, Knuuttila, Seppo & Laaksonen, Pekka (toim.) (2008): *Kalevalan kulttuurihistoria*. Suomen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1179, Tiede. Helsinki: SKS.
- Pitkäsalo, Eliisa (2009): Kalevalaiset sankarit nykymailman menossa. Tutkimus Johanna Sinisalon kirjasta Sankarit. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4466-7>
- Rossi, Leena-Maija (toim.) (1995): *Kuva ja vastakuvat. Sukupuolen esittämisen ja katseen politiikkaa*. Helsinki: Gaudeamus.

Sinisalo, Johanna (2003): *Sankarit*. Helsinki: Tammi.

Uimonen, Risto (2009): *Median mahti*. Helsinki: WSOY.

Elokuva

Matti (2006): Ohjaus Aleksi Mäkelä. Tuotanto Markus Selin. Solar Films Inc.